

NOVOTVORBE JOSIPA STIPANA RELKOVIĆA

Ivo Pranjković

U prilogu je riječ o leksiku *Kućnika* J. S. Relkovića, poljodjelskog savjetnika s kraja 18. stoljeća namijenjenog slavonskim seljacima. Posebna se pozornost posvećuje novotvorbama (neologizmima) u tome djelu, koje se izdvajaju, kontekstualiziraju i kratko komentiraju te razvrstavaju u izvedenice (derivate) i složenice (kompozite). Na kraju se zaključuje da je *Kućnik*, kad je riječ o neologizmima, jedno od najbogatijih djela u povijesti hrvatske pisane riječi te da već zbog toga zaslužuje osobitu pozornost u povijesti hrvatskoga standardnog jezika.

Ključne riječi: leksik, tvorba riječi, izvedenice (derivati), složenice (kompoziti), posuđenice, sinonimi, *Kućnik*, J. S. Relković

I.

O leksiku Relkovićevega *Kućnika*, stihovanoga poljodjelskoga savjetnika s kraja 18. stoljeća namijenjenoga slavonskim seljacima, u zadnje se vrijeme u nas u nekoliko navrata relativno opširno i zanimljivo pisalo. Pozabavio se tim leksikom Marko Samardžija u svojoj raspravi *Hrvatski leksik u drugoj polovici XVIII. stoljeća*,¹ kojom nastoji pokazati “može li se, i u kojoj mjeri,

¹ Osim na primjeru *Kućnika* Samardžija hrvatski leksik u 18. stoljeću analizira i na primjeru prijevoda srednjovjekovnog medicinskog djela *Flos medicinae* Emerika Pavića te djela *Kamen pravi smutnje velike* Antuna Kanižlića.

i u području leksika odčitati ponešto od standardizacijskih nastojanja koja su upravo u drugoj polovici XVIII. stoljeća, postupno i s argumentima, pri-skrbila tako važno mjesto u povijesti hrvatskoga književnog jezika” (Samar-džija 2004: 21–22). On konstatira da Relković rabi dosta posuđenica, i to posebno turcizama, npr. *adet, alat, budžak, bez, duvar, kajmak, konak, tera-zije, vilajet* itd., ali i hungarizama, npr. *ašov, cipela, čorda, fela* i sl., te ger-manizama, npr. *birtija, kasa, spalir, štagalj* i sl. (usp. *ibid.*: 34–35). Dodaje međutim da je Relković obogaćivao leksik i “korištenjem mogućnosti koje nudi sam hrvatski jezik” te da je posezao za riječima iz različitih mjesnih govora, posebice iz svoga zavičaja (*ibid.*: 33 i 37). Ima napokon kod Relkovića, osobito kad je riječ o flonimima i uopće o nazivima biljaka, i izravnih prevedenica (kalkova) s njemačkoga jezika.

Još je opširnije i konkretnije o leksiku Relkovićeva *Kućnika* pisala Bernardina Petrović, i to u dva navrata (usp. Petrović 1997: 139–154 i 1998: 57–76). Ona se posebno pozabavila potvrđenim i nepotvrđenim leksemima u tome djelu. Leksik koji je karakterističan za Relkovića dijeli na lekseme koji nisu zabilježeni u ARj,² lekseme koji su zabilježeni u ARj, ali im je jedina potvrda iz *Kućnika*³ te lekseme koji su potvrđeni u hrvatskim rječnicima i/ili mjesnim govorima, ali im je u *Kućniku* jedina potvrda.⁴ Napravila je također klasifikaciju leksika s obzirom na značenja pojedinih leksema, pa je tako izdvojila opći leksik, nazive u poljodjelstvu, vinogradarstvu i voćarstvu te nazive u stočarstvu, peradarstvu, pčelarstvu i svilarstvu. Napokon posebno je izdvojila i analizirala sinonimne parove kojih je kod Relkovića također povelik broj.⁵

Relkovićevim se *Kućnikom*, i to također u dva navrata, pozabavio i naš svečar kolega Stjepan Damjanović. U prvom radu pod naslovom “Šo-kačka rič” u *Kućniku* Josipa Stipana Relkovića (Damjanović 2004: 119–126) on se najprije osvrće na one koji su o *Kućniku* dotad pisali. Osim zapažanja

² Takvi su npr. *diljba* (dioba), *davka* (davanje), *donošтво* (prinos), *počeće* (početak), *pomlja* (pomnja), *prizeb* (ozeb/lina) i *suhozim* (suha oštra zima).

³ Takvih je izdvojila velik broj, npr. *dnevokradac* (danguba), *Filiplje* (blagdan sv. Filipa), *kućanka* (kućanica, gazdarica), *prisunje* (prisoje), *podnevac* (južni vjetar), *ljuskoplod* (mahunarka), preševina (mošt) itd.

⁴ Npr. *godba* (njega), *kašljivac* (onaj koji kašlje), *izvirak* (mjesto na kojem izvire voda), *cvitar* (cvječar), *poljodilje* (poljodjelstvo) itd.

⁵ Npr. *borovica* ili *smrika*, *cikla* ili *blitva*, *ločika* ili *salata*, *most* ili *ćuprija*, *skorup* ili *kajmak*, *uljište* ili *košnica*, *vrza* ili *kelj* itd.

koja se odnose na leksik, o kojima će u ovom prilogu biti posebno riječi, on upozorava i na neka fonološka, morfološka i sintaktička obilježja Relkoviće-va jezika, posebice ona kod kojih je očit utjecaj slavonskoga dijalekta. Tako on primjerice upozorava na ikavizam, na status glasa *h* (utvrđuje da toga glasa nema u “narodnom jeziku”, ali da su neke riječ s tim glasom “stigle iz crkve i knjige”, npr. *duhovnik* ili *nehar*, usp. Damjanović 2006: 30), na palataliziranje prijedloga *s* ispred palatala (npr. *š njom*), na supostojanje epentetiziranih i neepentetiziranih oblika (npr. *zdravje*, ali *pripravljen*), na instrumentalne oblike tipa *noćom* i *ričjom*, na povremenu pojavu nesinkretiziranih padežnih oblika (npr. *po zemalja*, *u usti*), na participe odnosno glagolske pridjeve trpne tipa *udarit*, *privarit* (a ne *udaren*, *privaren*), na komparative tipa *gorji* ili *nižji* i sl. Na sintaktičkoj razini posebno upozorava na neke prijedložne konstrukcije koje se javljaju tamo gdje u standardnome jeziku dolaze besprijedložne, npr. *stvari o kojima se bavi*.

U drugom svome radu pod naslovom Zabilješke o jeziku Relkoviće-va *Kučnika* (usp. Damjanović 2005: 40–50) Damjanović se najprije osvrće na terminološki aspekt *Kučnika* imajući posebno u vidu uporabu brojnih posuđenica i leksičko obogaćivanje hrvatskoga jezika. Analizira u nastavku Relkoviće-va slovopis te neke osobitosti njegova pravopisa, npr. da Relković sve imenice piše velikim slovom, da negaciju i enklitike dosljedno piše sastavljeno (npr. *neimam*, *malensam*) te naglašava da u Relkovića posve prevladava “korijenski” pravopis (npr. *izkopati*, *podpuno*, *obranba*, *vitexkim* i sl., usp. Damjanović 2006: 21–22). Na kraju se toga priloga Damjanović osvrće na bilješke u *Kučniku* naglašavajući njihovu važnost (često i jezikoslovnu zanimljivost), a neke od njih i potanje analizira.⁶

Osim spomenutih i dijelom komentiranih priloga treba upozoriti i na neka važna zapažanja o *Kučniku* u priložima Katice Čorkalo (*Kučnik* Josipa Stipana Relkovića, “Slavonica”, 1993, str. 33–37) te u predgovoru kojim je Ana Pintarić popratila *Uputjenje k’ slavonskomu Pravopisanju Antuna Mandića* (Osijek, 1998, str. 63–119). Ona posebnu pozornost posvećuje slovopisnim i pravopisnim aspektima *Kučnika*.

Meni se osobito zanimljivim i za Relkovića vrlo karakterističnim čini spomenuto obogaćivanje leksika korištenjem mogućnosti koje nudi sam hrvatski jezik, posebno dakako tvorbenih mogućnosti. Zato ću se u ovom

⁶ Oba ovdje komentirana priloga objavio je Damjanović i u svojoj knjizi *Slavonske teme*, Pergamena, Zagreb, 2006, str. 17–33.

osvrtnu pozabaviti onim riječima koje možemo smatrati novotvorbama u širem smislu, dakle ne samo onim riječima koje je doslovce načinio Relković nego i drugim riječima u kojima su došle do izražaja tvorbene mogućnosti, a koje (riječi) danas ili nikako nisu u uporabi ili su obilježene kao vrlo rijetke, zastarjele, regionalne, lokalne ili sl.⁷ Navodit ću dakako i one riječi koje su i danas obične, ali se upotrebljavaju u drugačijim značenjima negoli kod Relkovića. Postupak će biti posve jednostavan. Izdvojit ću takve riječi redom kojim se javljaju u *Kučniku* i kontekstualizirati ih.⁸ Samo za one riječi kojima bi značenje moglo biti nejasno i iz konteksta navodit ću značenja u zagradaama. Ako je opis značenja preuzet iz Akademijina *Rječnika* (ARj), stavljat ću ga u navodnike. Leksik ću jednostavno podijeliti na izvedenice (naravno u širem smislu) i složenice, a izvedenice ću razvrstati po vrstama riječi. Pojedine riječi (natuknice) pisat ću suvremenim pravopisom, a kako ih je pisao Relković, vidjet će se iz primjera koji služe za kontekstualizaciju. Imenicama navodim rod i u popisu izvedenica i u popisu složenica, a u popisu složenica kratica *p* označuje pridjevske riječi.

II.

IZVEDENICE

Imenice

raskošje s – *Opet Drugi Razkoshje imade / Goit Xdribad, i Jaganjce mlade* (2)⁹

odlučak m – *odtud' Odlucsak potecfe, / Bog Csoviku kad' raditi recfe* (3)
izmišljivac m – *Rukodilci bihshe / Izmišljivci od Bogovah vish'e* (5)

zadržaj m – *Zaderxaj Knjige* (5)

⁷ Dio takva leksika javlja se u Relkovića bez sumnje i zato što je cijeli *Kučnik* u stihovima. Takvih ili sličnih novotvorbi ima dosta i u drugim starijim stihovanim djelima, osobito primjerice u *Osvetnicima* fra Gрге Martića, usp. npr. stihove: *Poklie mudrac hiru dolovio, / I lukave svjete doslovio, / Hajduk oč' ma jedan drugog prieča / Jer jih mučna uzgojgoli prieča* (v. Pranjković 2000: 184).

⁸ Analizom će biti obuhvaćeno prvih 250 stranica od ukupno 445.

⁹ Brojevi u zagradaama označuju stranice pretiska Relkovićeve *Kučnika* iz 1989. godine.

- kolić m – Koi vexe za Koliche Loze (6)*
godba ž – Sva Godina jeft za Pofao zvana; / Godina jer od Godbe dolazi, Shtochere rechi, to nadilje pazi: Dobar Kuchnik mora godit Polju (7)
povrtalje s – Kada Drugi Povortalje vadi, Oni iftom fmishljajefe, da fadi! (8)
strilar (sagittarius) m – Strilar Uru devetu naftaje (12)
kućnik (Hauswirth, Oeconomus) m – Kuchnik jeste Vladaoc u Kuchi (14)
kućništvo s – Nishta nie u Kuchnicstvu fvemu, / Dabi Kuchnik zabavio cfemu (14)
drušče s – Kuchnik nie, Koi od fvojih shtedi; / Gladno Druščefe, golo, boso gledi (14)
nazloba ž – Kadjih tako Nazloba naduhne, / Jedno Drugo nepriftance kune (15)
zabava ž – Nashem' Plugu slavonskomu nie Zabave fafvime (18)
ornice ž (“kolesa na plugu”) – Odkud Oracs Ornice upravlja (19)
šilj m (šiljak) – Tako neka shilj iz Grede treche / Napolakse med' dva Druge metje (22)
mlatilo (“drvo kojim se što mlati”) s – Mlatilo je od dviuh Dervetah, / Na Remenu kojafu fapeta (25)
seoština (“selo kao zajednica”) ž – barem, da ima Seoshtina nikoje zajednicske od fvake Versti (26)
ladnost (hladnoća) ž – Jerbo ladnost nich' nishta nedade (27)
kar m – Taj Kar boxji uz Csovika hodi (27)
pomost (“u stajama pod od debelih dasaka”) m – Ovi Pomoft pod jasle'fe dixe (29)
orba (oranje) ž – Pak uz Orbu, i druge Poslove, / Da i jila kripkia gotove! (31)
voznja ž – Mora imati fvakakove potribne Marve i Xivadi: za Voznju (31)
kućinstvo s – Jer kuchechi tko slidi Novine, / Csesto Trudmu, i Kuchinstvo gine (33)
samotnik (redovnik) m – Svaka kaxe to Opchina fama, / Kojoj Ime jeft od Samotnikah (34-35)
skotina ž – Od Xivadi valjaju Skotine (38)
plodivo (“plod, plodjenje, rađanje”) s – Herpa Jarkom nadvifita stoi, / Tako zobfe na Plodivo goi (40)
križaline (krumpir) ž – K-njimah Repa, josh i Krixaline / Idu, to fve s-mlogog Gnoja gine (40)
protoka ž – Njoj Protokne nek' fadfe otvore, / Kojmahfe Livada natapa, / Kad Prolitje Sushomfe zaklapa (41)

- struga* (“otvor načinjen struganjem”) *ž* – *neka csifti, i prokapa Struge, / nacfinjajuch njim Izpufte duge* (42)
- zagrta ž* – *Medju time prigledaj Zagerte, / Jer Xivine po Tersjufe verte* (42)
- mladik* (“mlado lozje u vinogradu”) *m* – *Boljeje Zimom Lozu, ofobito Mladik, pokrivati* (42)
- povaljuša ž* – *Barem pazi Loze povaljushe* (42)
- sinište s* – *Zemlja laka nek' je, dobro gnjila, / Dugo koja na Sinishtu bila* (44)
- korenica ž* – *Dafe fvako u njoj Sime prima, / U njoj da se korenice pruxe* (44)
- opkol* (“obod, ograda”) *m* – *U tom Poslu josh naftojan budi: Dati Obkol nad Zemljom izgleda / Barem Pedalj* (45)
- prisunje* (prisoj) *s* – *Il' u Zemlju u Prisunju fadi, / Gdiga Zima odvishje neladi* (46)
- rodivo s* – *Pomoch Vochu, kojeje slabo, ili kadmada u Rodivu fali* (47)
- jezgarica* (jezgra) *ž* – *Dafe Drugi, nje tukuch, nekinje, / Vech' da lako Jezgarice vade* (47)
- oplava ž* – *Ako ti je Bashcfa na Oplavi, / Dafe Gjubre nad Xilamah stavi* (47)
- prisadnica ž* – *Ako imash koju Prifadnicu, Ili drugu kalamnu Mladicu* (48)
- gradba ž* – *Od njeg' Gradba nie dugo kruta* (49)
- poplet* (“ono što je popleteno”) *m* – *Popravljaxhu iza dvi Godine, / Jer nad Prostjem frixko Poplet gine* (49)
- glavina* (“osovina od kola”) *ž* – *Sici joshter: Glavine, i Zbice* (49)
- skalj m* (“iver, trijeska”) – *Klicefe tushe pod Skaljem* (50)
- sarana* (sahrana, “mjesto gdje se što čuva”) *ž* – *Shto jefenas spravishe u Kuche, Ili druge u Sarane vruche* (53)
- sička* (sječka, “isječena hrana za stoku”) *ž* – *Kom' je Sicska navadna za Ranu, / Nek uzima Slamu izabranu* (56)
- izmirak* (“neka mjera”?) *m* – *Zohjom, Jecfmom, Grahorom, il Sirkom, / Pak nek metje prid Marvu Izmirkom* (56)
- ovčjak m* – *Veche lexe u toplom Ovcsjaku, / U njem' Kuchnik nek' prigleda fvaku* (59)
- pripaša ž* – *Svinje, kakoje zimus za Pripashu rane* (60)
- mrsičak* (“mrsni dan”) *m* – *U Mersichak nje Meso valjade* (62)
- kućanica ž* – *Kuchanica Redushi Smok izpod Kljucfa daje* (68)s
- gazdinja ž* – *Svako Gazdu s-Gazdinjom poschtiva* (69)

- naduh* (“prema glagolu naduhati”?), smrad) m – *K’ njem’ fe hoche Cfiftocha u Kuchi, / A ne Naduh od Sparine vruchi* (71)
- utvora* (“maska”) ž – *Neoblacfe na febe Utvore, / Vech provode, mirni, Razgovore* (73)
- šibrad* (“šibljje”) ž – *Koi Verbe, i druge Schibradi, / Mifto Plota, kraj Njivah posadi* (74)
- omlada* ž – *Tofe radi, dok’ Mifec fe dixe / Raftuch, – bolja shnjim Omlada ftixe* (74)
- zglav* m (?) – *Drugo biti u Polju nemore, / Dokfe Zemlji Zglavi neotvore* (74)
- zečjak* (sirkasti grašak) m – *U Boftanu ako Mifto dadesh, / Da Zecfjaka, il Boba imadesh* (78)
- stabarje* s – *I cishjeti ukaxe Zameta, / Kadmu Gushta Stabarja nefmeta* (79)
- začimba* ž – *Tako Zeljer, Pershin, i Paprika, / (Nashim’ Ljudmah Zacfinba je prika)* (80)
- mašika* (mahovina) ž – *Ali, struxuch Mashiku, nederi / S-Derva Koru, il’ Voča neberi* (83)
- klivilo* (klica) s – *Nje fi fada, il’ , kud’ hochesh, metji / U Klivilo, takocheshje ftechi* (85)
- poliv* (polijevanje) m – *Zato ona za Poliv nemari, / Da, nju mokra bash i Zemlja kviri* (85)
- platnica* ž – *I Chupria, moft kojafe zove, / (Njoj Platnice nek’ fe cfeftje nove)* (89)
- pokrip* m – *Marvi Pokrip nenavidit nechu; / Mladji cfefto al’ odvishje metju* (92)
- maloća* ž – *Shto Mat’ jide, ni njemu nebrani, / Nek neterpi od maloche Glada* (94)
- mrša* ž – *I, kad veche narafte do Vola, / Tkoche kupit, kadje Mersha gola?* (94)
- telivo* s – *Dva Mifeca od Teliva koja / Ima, vech njoj prigori Pokoja* (95)
- Matijevo* s – *Ovce (glede Vrimena) do Mathieva pushtajufe na Pashu po Sitvah* (97)
- štrogenje* (štrogenje, škopljenje) s – *Shtrovenje [...] posli Mine biva* (98)
- kućanka* ž – *shtoje vechma fad do posli Zima, / To Kuchanka vechu Brigu ima* (98)
- uborak* (ono što je ubrano?) m – *A za Nafad u Kosharu metje / Il’ Uborak pod Postelju kretje* (99)

- mihurak* m – *Dokje jaje cfitavog Mihurka / Njega zalud ni Kvocska neburka* (99)¹⁰
- podložak* m – *Za Podloxke, kud nefu po Stajah. / Guska fvoje Podloxajke lexe* (100)
- podložajka* ž – *Guska fvoje Podloxajke lexe* (100)
- prvkinja* ž – *Kad' nie vikla voditi Piliche, / Kao pervkinja, nje okupiti gdiche?* (100)
- položak* m – *Pak nanovo Poloxke podlaxi, / I fverhu njih, shtoti kvocse, slaxi* (101)
- bistrac* m – *One shnjega ostavljaju Gnizda, / S-toga mlogi i Biftrac fe izda* (101)
- otripati* – *Dokfe ondi otripaju, Jaje / Zebe, s-toga Mladinu nedaje* (101)
- običnost* ž – *I kadafe vech' okufe Polja, / Ondi njimah je Obicsnost bolja* (101)
- razdiljnik* m – *Nego, kudfe u Nevrimu vuku, / S-togfe cfefto s-Razdiljnicih tuku* (102)
- praćak* m – *Ako hochesh dat Bilinu Predji, / (U Praljaku nestoj, vech Legjih)* (105)
- odiv* (odjeća, odijevanje) m – *Zato Likje: josh derxatfe vruče, / Dobar Odiv, i nofit Obuche* (106)
- prahulja* (vrsta zemlje) ž – *Druge Zemlje kamenite, – druge / Prahuljesu, – ove shtede Pluge* (108)
- sprežnik* m – *Doma Xetvu s-tog nevoze mlogu, / Ofobito, kadje Sprexnik vara* (110)
- kuvač* m – *Lana Xene, a Grah Kuvacs gerdi* (116)
- kružac* (krug) m – *Onfe fie za jednim Korakom, / Po po Sloga Kruyce mashuch Shakom* (119)
- tvrđina* ž – *Shto Starina protiva Xixku, i Tverdini Grashka u Kuvanju bilixi* (119)
- Filiplje* (blagdan sv. Filipa) s – *Do Filiplja, il' Nedilje krixne* (120)
- puh* m – *Koga dati neposheteti Buha, / Stabla spravi od duhanskog Puha* (121)¹¹
- narastaj* (narastanje) m – *Dokle Mifec u Naraftaj slidi, / Xivog Plota Njivom sadit idi* (123)

¹⁰ Usp. Relkovićevu bilješke na str. 99. u kojoj objašnjava tu riječ.

¹¹ *Duhanski puh* Relković u bilješci objašnjava kao pepeo od duhanske stabljike koji se miješa sa sjemenom.

- krtinjak* m – *Jednim Trudom Kertinjake rushish, / Ravnash, da josh i Mravince tushish* (126)
- živinje* s – *Svake Trave od Versftifu fvoje / Dobra Rana za Xivinje tvoje* (126)
- valjuga* ž – *kad Sime pohitash, / Za Valjugu tad, valja, da pitash* (129)¹²
- pogrebница* (vrsta loze) ž – *Pogrebница pervo Lito rodi! / Taje Loza od staroga Panja* (130)
- puštenica* (loza) ž – *Ili, ako prvi putfe rixe, / Dafe lipsha Pushtenica dixe* (131)
- kopnja* ž – *Iza Kopnje zabadaj Koliche, / Uz nje Grozdje i zrilie bitche* (132)
- trudba* ž – *Terje metji tridni pervo Mine, / Ako nechesh, dati Trudba gine* (133)
- varošac* m – *I Varoshac miluje Socfivo, / Tomje Ranom mlogo Svita xivo* (133)
- izvod* m – *Stvari, kojefe za Izvode metju* (134)¹³
- sađenica* ž – *cerljenoj je drugo Ime Cikla, / Biloj nasha Cseljadfu navikla, / Sadjenica za Terbuh i Persa* (135)
- kupusnica* ž – *Keleraba, Celer, Kupufnica, / I Karfiol, kog kiti Ruxica* (135)
- ogrizotak* m – *Il' iz Shtale Ogrizotke pošpi, / Ov Trud bolje od pervoga dofpih* (138)
- buhač* m – *Frixko Gjubre od Konjah Buhacfe / plodi* (139)
- podlistenje* s – *Nacfini uzmloxati Voche 1. Kalamenje, 2. Podlistenje, 3. Prifadjenje* (141)
- zamit* (zametak) m – *Jerbo (vele) da od vishje Litah / Deryje mora nofiti Zamitah* (141)
- pomladina* ž – *Koje dobre Kalameti nudi, / I na plodnu Pomladinu prudi* (141)
- plodnica* (“mladica koja se plodi ili će se ploditi”) ž – *Drugacfe, godishtna Mladica / Do tri Lita poštane Plodnica* (142)
- počeće* s – *Slabo prima, i fali pocfetje, / S-tog' nju nitko kalamiti neche* (143)
- plosnica* ž – *Koje uzdux frizane plofnice, / U Divjaku umetjesh komice* (144)

¹² Riječ *valjuga* objašnjava se u bilješki kao “oblo terashno Dervo, koje na Straneh na gvozdenih Peticah po Oranju protexene, da Grudje taxe”.

¹³ *Izvodi* se u bilješki opisuju kao “Stvari, koje za izvesti, ili dobiti Sime Sluxe”.

- cipotina* ž – *Med nje, kuda Cipotina Rexi, / Kore Komad od Kalama vexi* (145)
- srizotina* ž – *Za laglje Primljenje Kalamah, odgulife od njiove Srizorine Kore* (145)
- sastanak* m – *i razkoljeni, s-cilom Korom nad Stablo nasadjujuje, i Saftanci Krajevah Likom vexu* (146)
- prisadba* ž – *A o Mini Krushke i Jabuke / Za prifadbu ja primam u Ruke* (148)
- iznik* m – *Iznici [...] takojer pomljivo izrizujuje s-Vochakah* (150)
- postava* ž – *Shtoje jacsjeg na Zimu Cvitja u Poštavi bilo, ono, kano i Dervetje u Toplom faranito, fada za Dana na Suncife iznofi* (152)
- dvorba* ž – *Dvorbu Marve neka Kuchnik nespusti na Mladje fame* (154)
- legivo* s – *a zlamenja Xivadi izdaju, / Koje veche k-Legivu prištaju* (157)
- leška* ž – *Ojobito, kadje Lexka mlada, / Ona s-Gnjizda i pobigne rada!* (158)
- mužak* m – *Po dobrimah Muxacih bivaju dobra Jaja* (158)
- busa* (busen) ž – *Gus' cfichem, i Pacficjem dajuje Buffe s-mladom Travom* (161)
- prikrst* m – *Vishje Ljudih do Prikerfta rixe, / I popriko Med, i Vofak dixe* (165)
- sat* (saće) ž – *Odshta Sati poštadoshe Cerne?* (165)
- uzmložaj* m – *Tushe zato, jerjim nie Mifta, / Tako radech taj Uzmloxaj priftah* (166)
- zagrada* (ograda) ž – *Svacfemu biti moraju dobre Zagrade* (167)
- sušac* (oboljeli od sušice) m – *S-toga fushci tog' nepiu Pitja, / Koji slide boljeg pofe Vicha* (170)
- plužište* s – *Josh imadesh cfetvero Pluxishte: / Kupus, Profo, Lan, i Helda ishte* (173)
- obrizotak* m – *U Nizi po tri Palca, ili Obrizotka, fvaki na tri Oka ostavljafe* (179)
- kop* ž – *Tadfe kopa, shto u Pervu vele! / Ovu kop bash Vinogradi xele* (179)
- rilj* (“kočić, zašiljeno drvo za sijanje”) m – *Uzmi Dervo, i nacfini Rilja* (180)
- protiva* ž – *Ovom' fvaka Protivafe metje, / Od njegov' Kvara tko imati neche* (182)
- škropivo* s – *Tim Shkropivom Zemljafe pomaxe: / Rodne kaplje jer Mladice draxe* (184)

- mladivo s* – *Koi Prifad netira Mladivo, / Ako Kalam nestoi na krivo* (184)
brljak (čvorak) *m* – *Berljak, ili zvat' ga hochesh Shkvorac / Tom' Gadu je, shto Pilichem Tvorac* (186)
napusnik (pastuh, angir) *m* – *Gdifu Pashe na Izbor, i Voda, / Da tud' shnjimah proft Napuŝtnik hoda* (189)
krmkinja *ž* – *Kerkminjifu Mifeca cŝetiri, / Praŝce posli njih pod ŝobom miri* (190)
paŝnik *m* – *Ona zato bolju Ranu xeli, / Napoj valja, i Pashnik debeli* (194)
poprsina *ž* – *Poperŝinu s-Terbuha i s-Legjah / Zgodno ŝfupaj; do Vrata je Megja* (195)
nesivo s – *Pomanjkanje Xivadi u Nefivu radi Zime* (196)
prelo (“otvor, rupa na kojem predmetu za ulaženje i izlaženje”) *s* – *Uzme mallo od medvjedje Maŝti, / Pak ŝva Prela on njome pomafŝi* (197)
pčelana *ž* – *Kod Pčelane ŝadeŝe, i metju; – Ali ja nje izpiŝivat nechu* (198)
baguda (buba) *ž* – *Koji doŝad' imahŝhe Bagude, / Valja, dajim i Simena bude* (199)
pričnica *ž* – *Kojih jednu od druge daleko / Stopom metat po Pricŝnicah rekoŝ* (200)
kina (trud, muka, kinjenje) *ž* – *Nit' che Sime tushiti Vruchina, / Jerti tako zaluduje Kina* (200)
resinje s – *Suvog' mallo popade Reŝinja, / Pak Kozlichem tako Ranu minja* (204)
priručak (ručka) *ž* – *Ona ima Priručak na Strani, / Za kog' uzam' , nju, kud hochesh, nagni* (205)
obzirak m – *Medju onim, shto Starina mirkah, / Kuchnicŝkoga je vridno Obzirka* (206)
nesnaga (nečistoća, nečist) *ž* – *Miŝto Kervi izvadi Nefnagu / Iz Xivota ozgor, il' Otragu* (208)
priložina *ž* – *Priloxine, ili reci Njive, / Koje lexe za nove Uŝive* (209)
klasinje s – *Niti puŝti, daŝe dulje ŝtrixe, / Jerŝe s-Perjem i Klafinje dixe* (210)
proboj m – *Oko Panja, koi obrizan tira, / Nek' ŝe Proboj, josh nejak obira* (216)
maća (maćeŝa) *ž* – *Matja mallo za Paŝtorcŝe mari* (221)
prorastak m – *Vocheŝe viŝhe negjubri, nego od Proraŝtakah tribi* (222)
ovnika *ž* – *Kravam' daje Koren od Ovnike, / Il' ŝa Soljom Liŝtje od Lorike* (227)

- dojnica* ž – *Onda derxi Dojnice u Shtali, / Jer od Magle Kvarjim nie mali* (228)
- naplav* m – *To kad' Vrime ugodife, tada / Ovce Mlogi u Naplav favlada* (230)
- noške* (škare) ž mn – *S-Vunne Blato i Cfeshljemfe s-dere, / Onda Vishti nek' Noške popadu* (230)
- kupilac* (kupac) m – *nju Kupilac i najvechma kudi* (230)
- hamište* s – *Damu Stegna Hamishte netučfe, / Napniv' Shtranjge jer uredno vucfe* (234)
- šetina* ž – *Mocfi Pcfelar u Vodu Shkropilo, / Il' Shtetine, il' od Trave bilo* (237)
- bižac* (onaj koji bježi) m – *Dok to bude, veche Pcfelar zove / Pomoch, Bixce za pofatat' ove* (238)
- komarnik* m – *Za nju valja i Komarnik bili* (238)
- prlad* ž zb – *Njeg pod Pcfele na Motki Potexi, / Kad' na Ugljen naloxish Perladi / Verbove* (239)
- prikršće* s – *Tad' Maticu, ufativ, zatvori, / I metniju u Prikeršije gori* (241)
- zabun* m – *Zatim fvak u Uljishte metji, / I, da Zabun njim' nebude vechi* (242)
- puklosina* ž – *I da Zemlju medju fobom vexe, / Jerju brez tog' Puklofina rexe* (246)
- kuvačica* ž – *Veche zato, jer' ga mloga pie Kuvacfica, kadjoj Vina nie* (248)
- čuvarina* ž – *Sam Kuchnik neka Sirche pod fvojom Cfubarinom ima, i izdaje* (248-249)

Glagoli

- noviti* – *sluximofe onimah Ricfmah, koje sami nacsinjamo, i novimo* (predgovor)
- izvisiti* – *Ovi pako, to jeft: Varoshani, Svak' fvoj Zanat izvifiti kanih* (5)
- goditi* – *Dobar Kuchnik mora godit Polju* (7)
- omanjkati* – *Iza njega, omanjkajuch Dane, / Xeteocem i Serpanj ofvane* (8)
- kaštriti* – *Gdigod imash pofadjeno Voche, / Sadse kashtrit, i srizivat hoche* (11)
- vezniti* (zapadati, tonuti, zapinjati) – *Neg', da naseb' Rucfice okretje, / Valj Oranjem kako veznit neche* (24)

- pomostiti* – *Zato moraju biti Shtale tako pomostite, dasu doljnji Krajevi Dafakah napolak s' niziti* (29)
- hrpiti* – *I mochichesh izvaxat po Ledu, / Al' chesh herpit njegov' po guštjem redu* (39)
- nazlabati* (prema svrš. *nazlobiti*) – *S-jake Zime jerje Marva slaba, / Shnjejoj cfeštje i Nemoch nazlaba* (56)
- dvojačiti* (“ojanjiti dvoje zajedno”) – *Joshfu Ovce kojese dvojacfe* (57)
- odlučiti* (odvojiti) – *Takva nek' se od Drugih odlucfi* (60)
- složiti* (postajati loš) – *Dati Prafci, i Svinja neslosi* (61)
- paštriti* (“žuriti se, hitjeti”) – *Gushta rafti dase berxje pashtri* (74)
- istaštiti* (?) – *Nek na Cvitju nimalo nelexi; / Ako Zemlja iztashti nad njime* (90)
- priglediti* (+D) – *Zimus Truda ni malo neshtedi, / Neg' njoj Nochom, i Danom prigledi* (92)
- zucati* – *Ako xelish, dat' zucaju Pcfele, (One Vodu, a i Shumu xele)* (101)
- ožutiti* – *Odmah Jaglac u Shumarku fine, / I oxuti, fmiuchfe pod Germom* (107)
- utlačiti* – *Zatim priko povuci Zubacfe, / Dase Grudje po Njivi utlacfe* (112)
- ujedrati* – *Da, Duljinom rastuchi, ujedra, / I da bude za Povalu vedra* (131)
- odbaviti* (odvojiti) – *Zato Lozu najdeblju oftavi, / Druge Noxem od Panja odbavi* (131)
- nadlaziti* – *Ako dvaput Kalama nadlazi, / U nju podva umetniti pazi* (143)
- popadati* – *Il' popadam od Vishnje Kalama, / Trishnja Bashcfom da neftoi fama* (148)
- pustovati* – *jer on u Polju puštjuje, / Svoje Staddo nevidi, nit cfuje* (155)
- opterašiti* (opteretiti) – *Zubacfafe mora obterashiti* (176)
- rasadati* – *Kadga vidish, vech' uzraftno daje, / Tadga Vrime razfadjat naftaje* (188)
- zasisati* – *Kobilati Godine docfika, / Mlado Xdribe dok zafifa Mlika* (190)
- memecati* (mečati) – *Kozi, Ovci petoga Mifeca / Mlade izpod Vimena memeca* (190)
- priobirati* – *Koi Perje priobira, oni / Sada Xene, cfupat Guske, goni* (195)
- snilaziti* – *Da priko njih nefnilaze Bube* (200)
- kreskati* – *koji Sikiramah brezposleni Shumu kreskaju, valja sad Sikire braniti* (224)
- preći* (prezati) – *Nevaljaga odmah pod Terbe prechi* (234)
- fíčkati* – *Zvekche, fichka, il' u Tavu tucfe, / Dokje kojem Dervetu privucfe* (237)

Pridjevske riječi

- nikočnji p* – *nikocfnji Vichnik Cicero, najbolji latinskoga Govorenja Naucfi-
telj* (predgovor)
- simenit* – *Cvit Karamfil njim fiu, i fade, / I o Cvitu simenitom rade* (12)
- uzrastan* – *hoche, da uzrastan bude* (12)
- zlorek* – *Zlorek neka nebude, ni Pfovacs* (16)
- đubretnjiv* – *Koji nose gjubretnjive Stvari* (29)
- ročni* – *A za Koxu, i Vunu: Marvinje / Roxno* (32)
- rukovni* – *Jer, kojifu u famochu stali, / Na Pofaofe rukovnisu dali* (34)
- dušni* (duhovni) – *Jer svi Ljudi dva Xivota xive: / Jedan Dushni, kog' vlada
Redovnik* (35)
- orači* – *Zrilo Gjubre izvaxafe na oratje Zemlje* (36)
- stažnji* (?) – *Staxnje Vrime do Prolitja cfeka, / Barem ono promashiti neka
(39)*
- sijači* – *Shto od fiachih Zemaljah oftane, izvaxafe na Livade* (41)
- terašan* (težak) – *Natreshena, gazife Nogamah, / Ilga zbia terashno Dervetje
(44)*
- kalamni* – *Ako imash koju Prifadnicu, / Ili drugu Kalamnu Mladicu* (48)
- maglušan* – *Ovce Zimom miluju Toplinu, / i Neterpe maglushnu Godinu
(59)*
- puzni* – *Nacfin puzni, ili zimni Kupus fiati na Kersefvini* (77)
- prosni* – *Profnu Slamu, i zobnu Dojeche Krave xvakat, radi Mlika, neche
(93)*
- otavni* – *Obnochjimse otavno Sieno daje* (97)
- nasporit* (?) – *Lan kafnie po slabiih Njivah / Sian, dobar, i nasporit biva
(121)*
- đubretni* – *Na gjubretnoj uroditche vele* (117)
- prizračit* – *Po tri Dana nje prid ovu lomim, / I u Zemlju prizracfitu komim
(148)*
- šljivni* – *Njeshesh poznat o zelenoj Kori, / Shljivno Dervo i Cervene tvori
(150)*
- toplovit* – *Ako nie toplovite Kishe, / Vlage febi da zaktiva vish'e* (152)
- prižrvnat* – *u to Vrime fuva Rana perxervnata njojfe daje* (160)
- timaran* – *Buduch' one ovako timarne, / Nifu Litah do dvadeset kvarne
(166)*
- poterašan* (potežak) – *Jer od Plugu shto Grudjah oftane, / To Valjuga pote-
rashna s-mane* (174)

- oblast* – *Drugog Klipa oblata zashilji* (181)
šečerli (neprom.) – *Dinje kvafe u Shecherli Vodi, / Dajim Loza Plod sladji izvodi* (181)
ritkovit – *A Lug cfini Zemlju ridkovitu, / Shnjim oftala Smisha plodovitu* (184)
pripašni – *Pripashne Kobile na Pashu s-Angirih puftjajufe* (189)
krušeljast (mliječan?) – *Jedno Krave krušeljaste plodi, / Svaka Mlikom tershna dohodi* (192)
novčeni – *Il' novčfenog' ako xelish Srebra, / Moresh prodat Perje za Marjash* (196)
nahrpit – *Ranu, gditi naherpita stoi, / Nek tko motri od Cfeljadih tvojih* (206)
udljiv – *Dafe Trava shnjih udljiva krene* (210)
brit (brijan, obrijan, ostrizen) – *I, kad obdan podpuhuje Ladom, / Brita Ovca boluje Nenadom* (230)
zakučat – *Pak, nek' Pcfelar, il' tkomu pomaxe, / Drugu Motku zakučafatu traxe* (239)

Prilozi

- napošik* (nakoso) – *Pridnja Pluga izpolak je kriva, / Kriva, rekoh, il' naposchik pruxa* (19)
napokos (nakoso) – *Ovi Nox kroz pluxnu Gredu ide, / On napokos, i Lemeshfe slide* (20)
obzimu – *Traxi Dervo obzimu drinovo* (23)
rukački – *Ili Grablje rukacski potexesh, / Kad' ovako nje s' Valjugom fvexesh* (24)
naobilno – *jedva shnjiuh i Simena ima, / Da kamoli naobilno Ploda* (26-27)
izvifito – *Pak, nek' Trave posli' gleda mlade, / Kako gusta, izvifito hodi* (41)
šakački – *Onfe fie shakacski po Polju* (79)
obritko – *Jaricafe onud, kudje lani Jecfam bio, sie obridko jednim Hodom priko fvega Sloga* (117)
nepriřžno (stalno, neprekidno) – *Dakle: fvakoj da Zemlja ugodi, / I, dat' ona nepriřtxno rodi* (128)

krišce – Njeg' chesh krixce na cfetvero kolit, / Kalamiche tako s-raftfe volit
(145)
promince – Metjem jedno na drugo promince (148)

III.

SLOŽENICE

pismopis m – Nadslovci tribuju u Pismopisu (Poefis) (predgovor)
pismopisac m – Pismopisci tribuju vishje Ricsih, negojih ima profiti Puk
(predgovor)
glasomir m – neimamo u našem Pismopisu utverdjene Glafomire (pred-
govor)
rukotvorac m – Shto se Dobro, i Lipo naziva, / Rukotvorac tu Falu dobiva!
(4)
zemljovlastac m – Od njih i sad' u nashemu Viku / Zemljovlastci tu derxe
Priliku (4)
rukodilje s – U njem', znajuch Rukodilje, ftoi (5)
rukodilac m – Rukodilci bihshe / Izmisljivci od Bogovah vish'e (5)
krivobožac m – Takoje bilo za starih Krivoboxacah (5)
dugodnev p – Za njim Travanj, koi prištixe Svibnja, / Dugodnevi ovog' Lipanj
minja (8)
zvizdoznanac m – Jerbo drugo Zvizdoznanci pishu (9)
suncopas m – Manjih Zvizdah u Suncopasu (Zodiacus) ima dvanaišt (10)
suhomraz ž – Barem pazi Loze Povaljushe, / Jer nje mloge Suhomrazi fushe
(42)
vazdanica ž – Saftavljjajuch Vasdanicom Stope, / Koje Doma Sat i po zaklope
(66)
mokrohladan p – Kada Vrime mokroladno duhshe, / Tad po Njivah
Mravincife tushe (74)
ljuskoplod (mahunarka) m – Grahovi i Ljuskoplodi kuda, i kakofe ftiu (78)
grahoberac m – Grah Poljacfic Imenomti kaxe, / Kuda njega Grahoberci
traxe (79)
samonik m – Zato o njem' raniefe radi, / I kalami, il' Samonik fadi (86)
dvogodni p – Na dvogodnih Mladicah, kada Mifec raftfe, i dobroje Vrime,
Kalami metjufe (88)

- poljodilje* (poljodjelstvo) s – *Sicse Kuchnik, Alatomfe vlada, / Koim fvako Poljodilje tira* (89)
- rodotvoran p* – *Neka nifu starja od Godine, / Jerjim Snaga rodotvorna gine* (126)
- pustoleži p* – *Jer iz oble raft Zemlje nemore, / Puftolexe ona Pashe hoche* (127)
- novosad m* – *Kakofe Novofad u lomacfe tira i obrizuje* (131-132)
- kasnolitni p* – *S-Magle kadkad postaju i Gnjide, / Kafnolitne ili Kishe slide* (139)
- mladokori p* – *Deblo mladokoro biti mora* (143)
- poluzrasni p* – *Prid nje fadi poluzraftno Voche: / Vishnje, Briske, i kajfie hoche* (163)
- zimogroz m* – *Na nje idu Zimogrozi, s-kojih / Mallo koje Xivotom pristoi* (236)
- slaboprnsni m* – *Tafe pie Mliko, i pomaxe, / Slaboperfnim' i Pomoch ukaxe* (250).

IV.

ZAKLJUČAK

Iz rečenoga je više nego očigledno da je Relkovićev *Kučnik*, kad je riječ o novotvorbama, jedno od najbogatijih djela u cijeloj povijesti hrvatske pisane riječi. Na 250 stranica toga djela izdvojio sam za ovu priliku čak 273 novotvorbe, od čega, očekivano, najviše izvedenih imenica (168), 32 glagola, 35 pridjeva, 11 priloga te 27 složenica (19 imeničkih i 8 pridjevskih).

Mislim da i ova leksička odnosno tvorbena analiza nešto više od polovice Relkovićeve *Kučnika*, svojevrsne “stihovane enciklopedije seljačkoga slavonskoga života”, potvrđuje da je to djelo “uistinu jedan od kamena temeljaca modernoga hrvatskoga jezičnoga standarda” (Damjanović 2006: 26–27).

IZVORI I LITERATURA

- Bratulić, J. (1989) *Josip Stipan Reljković i njegov Kućnik*, pogovor pretisku *Kućnika*, Privlačica, Privlaka, str. 451–462.
- Čorkalo, K. (1993) *Kućnik Josipa Stjepana Reljkovića*, u knjizi *Slavonica*, Matica hrvatska, Vinkovci, str. 33–37.
- Damjanović, S. (2004) ‘Šokačka rič’ u *Kućniku Josipa Stipana Relkovića*, “Šokačka rič”, 2. Zbornik radova Znanstvenog skupa Slavonski dijalekt, Vinkovci, str. 119–126.
- Damjanović, S. (2005) *Zabilješke o jeziku Relkovićeve Kuhnika*, “Književni susreti zavičajnika. 10. dani Josipa i Ivana Kozarca” (zbornik), Privlačica, Vinkovci, str. 40–50.
- Damjanović, S. (2006) *Slavonske teme*, Pergamena, Zagreb.
- Lisac, J. (2003) *Hrvatska dijalektologija I. Hrvatski dijalekti i govori štokavskog narječja i hrvatski govori torlačkog narječja*, Zagreb.
- Matić, T. (1933) Rukopis Relkovićeve *Kućnika*, “Nastavni vjesnik”, 42/4, Zagreb, str. 54–55.
- Matić, T. (1945) *Prosvjetni i književni rad u Slavoniji prije Preporoda*, Djela HAZU, knj. XLI, Zagreb.
- Petrović, B. (1997) Leksik Relkovićeve *Kućnika*, “Filologija”, 29, Zagreb, str. 139–154.
- Petrović, B. (1998) Prinos Josipa Stipana Relkovića hrvatskoj leksikografiji, “Godišnjak Matice hrvatske Vinkovci”, 16, Matica hrvatska, Vinkovci, str. 57–76.
- Pintarić, A. (1998) *Antun Mandić i Uputjenje k’ slavonskomu Pravopisanju za potrebu nerodnih ucsionica u Kraljevstvu Slavonie 1779* (pogovor pretisku *Uputjenja*), Osijek, str. 63–119.
- Pranjković, I. (2000) *Hrvatski jezik i franjevci Bosne Srebrene*, Matica hrvatska, Zagreb.
- Relkovich, J. S. (1796) *Kuchnik shto svakoga Miseca priko Godine: u Polju, u Berdu, u Bashcsi, oko Marve i Xivadi, oko Kuche, i u Kuchi csiniti, i kako Zdravje razloxno uzderxati ima, Iz dugovicsnog Vixbanja starih Kuchnikah povadih, i u Slavonskom Glafu izdade Josip Stipan Relkovich od Ehrendorf Slavne Diakovacske Biskupie Shtabski Parok u Vinkovcih*. U Osiku, Slovih Ivana Martina Divalt privilegiratog Knjigotjca [Pretisak s pogovorom Josipa Bratulića, Privlaka, 1989]
- Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, I–XXIII, JAZU, Zagreb, 1880–1976.
- Samardžija, M. (1993) Hrvatski leksik u drugoj polovici XVIII. stoljeća, “Croatica”, Zagreb, 23/24, br. 37–39, str. 311–332.
- Samardžija, M. (2004) *Iz triju stoljeća hrvatskoga standardnog jezika*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb.
- Tropsch, S. (1901) Uzori Reljkovićeve *Kućniku*, “Rad JAZU”, knj. 145, Zagreb.

SUMMARY

NEOLOGISMS BY JOSIP STIPAN RELKOVIĆ

Ivo Pranjković

The paper deals with the lexis of *Kućnik* by J. S. Relković, an agricultural guide from the end of the 18th century written for Slavonian peasants. A special attention is being given to newly invented words (neologisms) in that work, which are singled out, contextualized, shortly commented on and then classified into those formed on the basis of an existing word (derivatives) and compounds (composites). In the end it is concluded that, when dealing with neologisms, *Kućnik* is one of the richest sources in the history of Croatian written word and that just that fact alone is enough to make it especially important for studying the history of Croatian standard language.

Key words: lexis, word creation, nouns formed on the basis of an existing word (derivatives), compounds (composites), lexical borrowing, synonyms, *Kućnik*, J. S. Relković

Primljeno 28. veljače 2012.